

נשים זייבות בהבדלה

לרפואת עדי בת רבקה

הרב ארי דוד קאהן

1. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצו סעיף ה

(לד) נשים זייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק. הגה: ע"כ לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים.

2. רמב"ם הלכות שבת פרק כט הלכה א

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר + שמות כ' + זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה.

3. מגיד משנה הלכות שבת פרק כט הלכה א

[א] מצות עשה מן התורה וכו'. מדברי רבינו נראה בביאור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה והכל בכלל זכור. וראיתי המפרשים ז"ל חלוקים בזה יש סוברים כדברי רבינו ואף על גב דבגמרא פ' ערבי פסחים (דף ק"ו) אין שם אלא זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה וכו' מ"מ ילפינן ליה מדכתיב ולהבדיל כמ"ש פרק ידיעות הטומאה (שבועות י"ח): ולשון מכילתא זכור את יום השבת קדשהו בברכה ובביאור אמר זכרהו על היין ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו. וי"א שההבדלה אינה אלא מד"ס אבל הקידוש הוא דבר תורה. ודע שלדברי הכל אחד אנשים ואחד נשים חייבין הם בקידוש היום ומימרא מפורשת היא נשים זייבות בקידוש היום דבר תורה. ונפקא לן מזכור ושמור והבדלה נמי אם היא דבר תורה נפקא לן חיובא דנשים מהתם ואם היא מדבריהם דומיא דקידוש תקנוה ורבינו ז"ל סתם כאן וכיון שלא הזכיר בהן פטור מכלל שהן זייבות ופרק י"ב מהלכות עבודת כוכבים ומזלות וחקותיהם כתב רבינו וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי פסחים ואכילת פסח והקהל ושמחה שאף הנשים זייבות ע"כ ונסח הקידוש ידוע הוא. ונוסח ההבדלה נחלקו בו שם פ' ערבי פסחים (דף ק"ג ק"ד) והעלו בגמרא כדברי רבינו. וזה מוסכם:

4. ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קנה

והמצוה הקנ"ה היא שצונו לקדש את השבת ולאמר דברים בכניסתו וביציאתו נזכור במ גודל היום הזה ומעלתו והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו. והוא אמרו יתעלה זכור את יום השבת לקדשו. כלומר זכרהו זכר קדושה והגדלה. וזו היא מצות קדוש. ולשון מכילתא זכור את יום השבת לקדשו קדשהו בברכה. ובביאור אמרו (פסחי' קו א) זכרהו על היין. ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו. כלומר ההבדלה שהיא גם כן חלק מזכירת שבת מתוקנת ומצווה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו בסוף פסחים (ק - קז א, קיז ב) ובמקומות מברכות (כ ב, כו ב, כז ב, כט א, לג א, נא ב, נב א) ושבת (קיט ב, קנ ב):

5. מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ז

זכור ושמור, זכור מלפניו ושמור מלאחריו, ... - לקדשו, לקדשו בברכה, מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו. אין לי אלא קדושה ליום, קדושה ללילה מנין, ת"ל + שמות לא יד + ושמתם את השבת. אין לי אלא שבת, ימים טובים מנין, ת"ל + ויקרא כג לז + אלה מועדי ה' וגו'.

6. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד א

תנו רבנן זכור את יום השבת לקדשו - זכרהו על היין. אין לי אלא ביום, בלילה מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו. בלילה מניין? - אדרבה, עיקר קדושה בלילה הוא קדיש, דכי קדיש - תחלת יומא בעי לקידושי! ותו: בלילה מנין - תלמוד לומר זכור את יום. תנא מיהדר אלילה וקא נסיב ליה קרא דיממא! - הכי קאמר: זכור את יום השבת לקדשו - זכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא

בלילה, ביום מנין - תלמוד לומר זכור את יום השבת... אמרי בני רבי חייא: מי שלא הבדיל במוצאי שבת - מבדיל והולך בכל השבת כולו. ועד כמה? - אמר רבי זירא: עד רביעי בשבת. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קו עמוד ב
אמר רב יוסף אמר שמואל: טעם - אינו מקדש, טעם - אינו מבדיל. ורבה אמר רב נחמן אמר שמואל: טעם - מקדש, וטעם - מבדיל.

7. בית יוסף אורח חיים סימן רצו אות ח ד"ה כתוב בארחות

כתוב בארחות חיים (הל' הבדלה סי' יח) נשים אין מבדילות לעצמן דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוה (פסחים קו.) אקרא (שמות כ ח) וה"ר יונה כתב דכשם שחייבות בקידוש חייבות בהבדלה:

8. לבוש אורח חיים סימן רצו סעיף ו

אפילו שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת, אם נתכוונו שלא לצאת בו מבדילין בבית: * הג"ה ומסתמא מתכוין כל אחד מבני הבית שלא לצאת בהבדלה שמבדילים בבית הכנסת, שסומכין על הבדלה שבבית והוא להו כלא הבדילו כלל ולא נפקי ביה(ח), ... יש אומרים דנשים כשם שחייבות בקידוש כך חייבות בהבדלה, ויש אומרים כיון דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת דהא מבדילין בחול, אלא דרבנן אסמכוה אקרא שצריכין להבדיל, פטורין מן ההבדלה, על כן לא יבדילו לעצמן שלא יברכו ספק ברכה לבטלה, אלא ישמעו הבדלה מן האנשים.

9. אליה רבה סימן רצו

(יז) כך חייבות בהבדלה וכו'. מדאורייתא זכור בכניסתו זכור ביציאתו (מגיד משנה ריש פכ"ט), וכן כתב ספר החינוך פ' יתרו [מצוה לא], וכן דעת הב"ח, אבל דעת אבודרהם בהקדמה [שער השלישי עמוד כו] כתב דמדרבנן נשים חייבות:

(יח) על כן לא יבדילו וכו'. הקשה הב"ח [בסוף הסימן] הא בסוכה וציצית אף שנשים פטורים יכולין לברך, ותיירץ מג"א [ס"ק יא] דדוקא במצוה שיש בה עשייה רשאין לעשות ולברך, אבל בדבר שאין אלא ברכה אינן רשאין, ואפשר דמהאי טעמא לא נהגו לקדש הלבנה, ומ"מ מסיק דעיקר דמבדילין לעצמן. וט"ז [סק"ז] תירץ דס"ל דהבדלה אפילו לאנשים דרבנן לכן אין [ל]נשים להבדיל. ועיין סימן תקפ"ט סעיף ו' דאם כבר הבדילו האחרים אסור להבדיל לנשים [מג"א שם]:

10. מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רצו

סעיף ד (פמ"ג) (מחה"ש) שופכין מן הכוס. היינו לאחר שתיה כמש"ל משום הפסק ולא ישתה עד שישב [מט"מ מנהגים גמ']: נהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה וע' הטעם בשל"ה, כ' בש"ל בה' קידוש כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתות כלו ואין משקה ממנו בני הבית:

סעיף ח -יא (פמ"ג) (מחה"ש) לא יבדילו לעצמן. וב"ח כ' אפי' למ"ד שפטורות מ"מ יכולין להבדיל לעצמן כמו בשופר ולולב והמנהג שאפי' יש שם אנשים שיכולין לשמוע מפייהם מבדילין לעצמן עכ"ל ואפשר דדעת רמ"א במצוה שיש בה עשייה רשאין לעשות ולברך אבל בדבר שאין בה אלא הברכה כגון כאן אין רשאיות ואפשר דמהאי טעמא לא נהגו לקדש הלבנה ועמ"ש סימן תכ"ו אבל ברא"ש פ"ק דקידושין משמע דכל ברכה שאין בה וצונו רשאים הנשים לומר ע"ש גבי הגדה ועסי' תקפ"ט ס"ו דאם כבר הבדילו האחרים אסור להבדיל לנשים ופשוט דרשאים לברך לעצמן על הבשמים ועל הכוס דברכת הנהגין הם והעיקר כדברי ב"ח:

11. ספר השל"ה הקדוש - מסכת שבת - פרק תורה אור (מ)

עוד כתב וזה לשונו, וכבר ידעת מה שארז"ל (סנהדרין ע, א) בסוד העץ שחטא בו אדם הראשון גפן היתה, ואמרו (בר"ר יט, ה) מלמד שסחטה ענבים ונתנה לו, והם סורי הגפן נכריה קובעת כוס התרעלה כוס חמתו, וכנגד זה בא לאשה דם נידות סוד הזוהמה שהטיל הנחש בחוה. ולפי שנתכוונה להבדיל מאדם על ידי היין, אין הנשים טועמות יין של הבדלה. ועתיד הקב"ה להתפשט מן הקליפה ולהראות לישראל פנים בפנים בלי שום מחיצה, כענין שכתוב (ישעיה ל, כ), ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך, וזה יהיה בזמן שיתקיים מה שכתוב (ישעיה כה, ח), בלע המות, וכתוב (ישעיה כד, כג), וחפרה הלבנה ובושה החמה, סוד השר הידוע ובת זוגו, ואז יתקיים בשני האורים,

והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום הבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא (ישעיה ל, כו), עכ"ל:

12. לקט יושר חלק א (אורח חיים) עמוד נז ענין ג

וזכורני ושונה הבדלה ונתן הכוס לאשתו, [וכן מצאתי בא"ח בסי' רצ"ט וז"ל ומטעים בני ביתו וכו' ע"ש]. ואח"כ נוטל הכוס ביד שמאל, ובאו כל בניו וכלותיו ונינו ונתן להם לשתות מידו. ומברך אותם בשעת שתייה ביד ימינו, וכמדומה לי כלותיו בשעת וסתם לא באו לברך אותן. ואח"כ שתה המשרת אבל לא מידו, וכן הידין [שקו' בארצי שמשות]. ואח"כ נוטל מעט יין ביד ימינו ומחכך שתי ידיו להדדי ונתן על שתי עיניו. ואח"כ הסיר [בשתי ידיו] המטרון מעל ראשו ומברך את עצמו ברכה והצלחה 1 יניח על ראשי, [מושך שתי ידיו מגובה הראש עד המצח ואמר במשיכה, כן עשה ג' פעמים]. ואח"כ באו בניו והסירו המטרון ומברך אותם בשתי ידיו על ראשם. ואח"כ באו כלותיו והסירו הקובעין שקו' בל"א הוטליא ומברך אותם. [שכחתי מתי (ש)נתן היין על עיניו].

13. ערוך השולחן אורח חיים סימן רצו

סעיף ה- ועפ"ז כתב רבינו הב"י בסעי' ח' נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש ויש מי שחולק עכ"ל וכתב רבינו הרמ"א דעל כן לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים עכ"ל ויש מי שהשיג עליו דאפילו אם הם פטורות רשאות לברך כמו שמברכות על כמה מצות עשה שהזמן גרמא כסוכה ולולב וכיוצא בהם [ב"ח ומג"א סקי"א] וזה שאחד מהפוסקים כתב שאינן רשאות להבדיל לעצמן הכוונה שאינן מחוייבות אבל אם ירצו מותרות [שם בב"ח] ויש מי שמיישב דברי רבינו הרמ"א דדווקא במקום שאנשים חייבים מדאורייתא דאז רשאות לברך ולא בהבדלה למי שסובר דגם אנשים הם רק מדרבנן [ט"ז סק"ז] ותמיהני הלא לולב כל ימי החג הם דרבנן לבד יום הראשון ונשים מברכות ויש מי שרוצה לחלק דווקא במצות מעשיות יכולות לברך ולא במצוה שהוא רק דיבור בעלמא [עמג"א שם] וגם זה אינו דהרי גם בהבדלה יש מעשה דשתיית הכוס ועוד איזה סברא יש לחלק בזה ועוד דרוב הפוסקים סוברים דהוי דאורייתא ומחוייבות מדין תורה ויכולות להוציא גם האנשים ואפילו אי דרבנן יש סוברים דגם הם דרבנן ויכולות להוציא דשניהם דרבנן וזה הסובר דאין חייבות כלל הן דיעות יחידאות ונהי שיש לחוש לעניין שיוציאו האנשים וגם טוב להן שישמעו מפי האנשים מיהו זה פשיטא דאם אין מי שיבדיל להן שיבדילו לעצמן וראיתי מי שהקשה דאיך יבדילו והא נשים אינן שוות מכוס הבדלה ותמיהני על זה דאטו דינא הוא מנהגא בעלמא הוא ולא כולן חוששות לזה ופשיטא דכשמבדילות צריכות לשתות וראיתי מי שכתב דאיש שכבר הבדיל לא יבדיל בשביל נשים כמו שהאיש אינו מברך על השופר בשביל הנשים כשהוא כבר יצא כמ"ש בסי' תקפ"ט [א"ר סקי"ח] ולי נראה שאין זה דמיון דבשופר פשיטא שאין שום חיוב עליהן אבל הבדלה לרוב הפוסקים חייבות ונהי נמי דלמיעוט יש לחוש שמא פטורות ובוודאי אם יכולות להבדיל לעצמן יותר טוב אבל אם אין יכולות מותר ומצוה לאיש לעשות בשבילן הבדלה שכן דעת רוב הפוסקים [כנלע"ד]:

14. משנה ברורה סימן רצו

(לה) לא יבדילו לעצמן - והב"ח כתב אפילו למ"ד שפטורות מ"מ יכולות להמשיך על עצמן חיוב ולהבדיל לעצמן כמו בשופר ולולב שג"כ פטורות ואפ"ה מברכות כמבואר לקמן בסימן תקפ"ט [לד] ומסיק המ"א דהעיקר כדברי הב"ח. והנה לפי מה שכתב המ"א לעיל בסק"ד דנהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה א"כ בלאו כל הטעמים האין תבדיל בעצמה והלא אינה יכולה לשתות הכוס וכ"כ בעל דרך החיים אלא כונת המ"א להקל בשאין לה ממי לצאת דאז בע"כ תבדיל לעצמה ותשתה כדי שלא לבטל מצות הבדלה:

(לו) מן האנשים - ואם האנשים כבר הבדילו לעצמם או שנתכוננו לצאת בבהכ"נ לא יבדילו כדי להוציא הנשים אם אין שם זכרים גדולים או קטנים ששומעין ממנו דלהיש חולקין הוא ברכה לבטלה [מ"א וש"א] והנה בספר זכור לאברהם בערך הבדלה וכן בספר ברכי יוסף הביאו כמה פוסקים דס"ל דאפילו מי שהבדיל כבר יכול להבדיל בשביל הנשים מ"מ למה לנו להכניס עצמן בחשש ספק

לענין ברכה אחרי דהיא יכולה להבדיל בעצמה וכמו שכתבנו בס"ק הקודם ועיין מה שכתבנו
בביאור הלכה לענין ברכת הנר אם אשה חייבת בה כשמברכת לעצמה:

15. ספר מטעמים ר' יצחק ליפיעץ ווארשא 1910

מה שאומרים לפי שאם אין לה זקן אסורה לפעו"ס מכוס של הדלה
עיין בעבודת ישראל בסוכות שאמר שמע"ס זה פטור מפטורים
שלישית :

16. שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן טו

ומ"ש החיד"א לזכור בפיו שבת, ל"ד, אלא הזכרת שבת עם דברי שבת. וע' בתשובה מאהבה ח"ב
(סי' רלט) שהאשה י"ח קידוש בברכת הדלקת הנרות, או באמירת שבת טוב. ע"ש. ולפי האמור
העיקר שצ"ל דברי שבת וקילוס, הלא"ה לא יצא. ואף בברכת הדלקת הנרות מוכח מדברי הדגול
מרבבה ורעק"א (סי' רעא) דלא מהני לצאת י"ח מה"ת, וכ"ד האחרונים.

17. בתשובה מאהבה ח"ב (סי' רלט)

ואף אכלת אמיגא קלת מעס מה שהנשי' מלוות בהדלק'
יותר מן האנשים עפ"י מה הראיתי מ"ש מורי המנוח הגאון
אלה"ה צמ"ח דגול מרובה צ"ח סי' רע"ח שמסתפק האיש
המקדש ומנזיר אשתו ובני ביתו אם הנשים אשר לא
התפללו ערבית אי"כ לא קבלו שבת בתפלה אהלים כבר
בתפלה ערבית וקבלו שבת בתפלה אי"כ האיש אי"כ מחוייב מן
התורה והנשים שלא התפללו חייבות מן התורה אי"כ איך
יולאין בשמיעתן מן האיש ואף שכל הברכות אעפ"י שי"ח

מוציא כדאמר בר"ה דף כ"ט. ע"כ היינו מטעם ערבית
שכל ישראל ערבין זב"ז כמ"ס רש"י שם והרי כתב הרא"ש
במ"ס ברכות דף כ' ע"כ שהאשה אינה בכלל ערבית ע"ש
שהאריך וכיוצא בזה כ' גמורי הגאון כ"ע בצמ"ח ר"ש
פ"ח דברכות שנסים שאין דרכן להתפלל ערבית ובקדוש
היום הן חייבות ד"ת אם האשה מקדשת לעצמה גם צ"ה
מורה שתצרך על היום ולא"כ תצרך על היין כדברי צ"ח
דע"כ לא קאמר צ"ה שהיין גורם ט' ויין תדיר כו' אל"ל
צ"ח שם שכבר יצאו בתפלה ערבית ע"י"ש דברים נחמדים
ולעג"ד אחרי שהנשי' מדליקין ומברכין להדל' כר של שבת בזה
מקבלין את השבת ושוב גם הן אינן מחויבות מן התורה
(ואף כשים ובתולות שאינן מדליקין ואין מברכין מכל מקום
יולאין במ"ע זכור את יום השבת לקדשו כאשר מזכירין
שהיום הוא שבת או במה שאומרים גוס שבת הנה התורה
אמרה זכור את יום השבת והרי זכרו אותו ועיין מג"א סי'
רע"ח ס"ק א' והיין גם הן דרבען ויכולין האנשים להוציאן
וא"י דרבען ומפיק דרבען ויכולין לצרך על היין ולקדש
אח"כ ואין כאן מקומו מזה הטעם הניחוח ברכת הדלקת
שבת לנשים ושוב גם הן בקדוש היום דרבען :